

ПАТРИЈАРХ ЦАРИГРАДСКИ ТАРАСИЈЕ (784–806) КАО ЗАШТИТНИК СВЕТИХ ИКОНА

Протонамесник
др Борис Фајфрић
Епархија сремска
Шид
fajfric.orthodox@gmail.com

Апстракт: Цариградски патријарх Тарасије је управљао Црквом у периоду када је православно учење о иконопоштовању извојевало победу над иконоборством. Управо је његов избор био пресудан за сазивање Седмог васељенског сабора 787. године. Био је сведок превирања између цара Константина VI и његове мајке, царице Ирине, осетивши извесне последице. Сукоб мајке и сина, као и збацивања с трона царице Ирине 802. године од стране Никифора, утицали су на здравствено стање патријарха Тарасија, који се недуго пошом и упокојио. Циљ рада очистије се у сагледавању Тарасијевог избора за патријарха и његовог доприноса у погледу сазивања Седмог Васељенског сабора, као и последица које је претрпео током политичких превирања у РOMEЈСКОМ царству.

Кључне речи: Патријарх Тарасије, Константински иконоборство, царица Ирина, иконоборство, иконе.

Увод

У Прву недељу Великог поста, односно Недељу Православља, у храмовима помесних православних Цркава се молитвено прославља велика победа над иконоборством и утврђивање исправног учења о иконопоштовању. Иконоборачки период је забележен у историји Цркве као један од веома тешких и мучних. Унутрашњи мир Цркве је био нарушен, а клир подељен на иконоборце и иконофиле. Царска династија Исавријанаца се мешала у унутрашња црквена питања, што је резултирало великим прогоном и уништавањем икона. Зато не треба да чуди што је једна недеља Васкршњег поста посвећена управо победи иконопоштовања. У наведеном периоду је на патријаршијском тро-

ну у Константинопољу, између осталих, столовао и Тарасије, једна од кључних личности за сазивање Седмог Васељенског сабора 787. године и особито заслужна за победу над иконоборцима.

1. Сажети осврт на иконоборство

Иконоборство као јерес и уједно политичка идеологија није се појавило изненада, него је било присутно један дужи временски период у РOMEЈСКОМ царству. Заправо, проблем се тицао разумевања исказивања поштовања према иконама, јер се о томе није расправљало. Током ранохришћанског периода није се ни могло расправљати о иконама, пошто је Црква била под прогоном и иконописање није било развијено, да би временом дошло до његовог поступног развоја. Већ половином III века у ранохришћанским црквама су се почеле осликавати сцене из Светога Писма, као што је то већ био случај у јудејским синагогама. Са поменутиим развитком ће временом доћи и до изолованог протеста против икона на Елвирском сабору, одржаном 300. године, на којем је издат акт којим се забрањује живописање ликова у храмовима. С тим у вези, не треба заборавити ни појаву монофизитства, што ће такође допринети ширењу иконоборачке свести због негирања уипостазиране људске природе у Христу.¹ Упркос појединим неслагањима, иконописање се све више ширило што ће каткад доводити и до примера фанатизма у погледу иконопоштовања. Штавише, постојали су изоловани случајеви када су поједини хришћани узимали себи за кумове на крштењу иконе светитеља, служили Свету Литургију над иконом, или стругали боју са икона и стављали је у путир, и томе слично.² Такође, пропагиран је став да се према Светој тајни крштења указује поштовање уколико се све иконе целивају, не обазирјући се на ток богослужења.³

Све претходно поменуто је проузроковало саблазан код појединих хришћана, који су у томе видели могући повратак идолопоклонства. Наравно, утицај других вера и народа – попут муслимана, који су оптуживали хришћане за идолопоклонство – додатно ће утицати на негативно мишљење о иконама. Критике су углавном биле упући-

¹ О овоме видети опширније: Антон Владимирович Карташов, *Васељенски сабори II* (Београд: ФИДЕБ, 1995), 193–195.

² Василије Васиљевич Болотов, *Историја Цркве у периоду Васељенских сабора. Историја бојословске мисли* (Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке, 2006), 429.

³ Александар Шмеман, *Историјски пут Православља* (Цетиње: Атос, 1994), 246.

ване оним хришћанима који су били под влашћу Арабљана, односно у Сирији, Палестини, Египту и Малој Азији.⁴ Изузев муслиманског утицаја, сумња се и на јеврејски, бар судећи према тврђењима Острогорског,⁵ док с друге стране, Брубакер (Brubaker) и Халдон (Haldon) сматрају да о томе не постоје сведочанства.⁶

Следствено, иконоборачка свест ће преовладати и постати доминантна у Источно–римском царству, то јест Византији, али још увек неће бити толико снажна да буде покренута акција против икона. Већина црквених историчара се слаже да је примарни разлог одбацивања икона био политички, односно секуларизација царства. Тадашња власт, на челу с царом Лавом III Исавријанцем (717–741), желела је да црквени клир буде изван државне управе, пошто је било много свештеника који су се налазили на појединим јавним службама. Појединци су своју власт злоупотребљавали ради сопствене користи, а на штету царства. Лав је желео да такву праксу укине и да реформише царство, па му је иконопоштовање послужило као изговор.⁷

Цар Лав Исавријанац, главни промотер иконоборства, дошао је на власт када је Источно царство било ослабљено у унутрашњем и спољашњем смислу. После смрти цара Јустинијана II (685–695; 705–711)⁸ и његовог малолетног сина Тиберија, последњег потомка династије Ираклија,⁹ у шестогодишњем периоду – од 711. до 717. године – на тро-

⁴ Јован Мајендорф, *Византијско наслеђе у Православној цркви* (Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке, 2006), 19–21.

⁵ Георгије Острогорски, *Историја Византије* (Београд: Српска књижевна задруга, 1959), 169.

⁶ Leslie Brubaker and John Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era c. 680–850: A History* (Cambridge University Press, 2011), 106.

⁷ Болотов, *Историја Цркве у њериоду Васељенских сабора*, 426–427; Карташов, *Васеленски сабори II*, 197; Шмеман, *Историјски њуш Православља*, 243.

⁸ Цар Јустинијан II Ираклије је био једна контроверзна личност. На престо је дошао са шеснаест година, наследивши свог оца Константина IV (668–685). Важио је за даровитог владара, али и веома гордог, што је вероватно и пресудило његовој владавини. У његово време одржан је Петошести или Трулски сабор 691–692. године. Такође, први пут је свргнут са власти 695. године. Како би му ускратили повратак на престо, одсечен му је нос и протеран је у Херсон. Током његовог заробљеништва променила су се два цара – Леонтиј (695–698) и Тиберије II Аписмар (698–705). Но ипак, Јустинијан II Ираклије је напослетку успео да поврати власт 705. године, без обзира на своју осакаћеност. Године 711. је избила побуна, у којој ће бити убијен тако што му је одсечена глава. Заједно с њим је пострадао и његов малолетни син Тиберије, што ће ставити тачку на династију Ираклија. О томе видети подробније: Фјодор Успенски, *Историја Византијског царства од 6. до 9. века* (Београд: Zepher Book World, 2000), 487–495.

⁹ Цар Ираклије (610–641), у раздобљу од 622. до 628. године, извршио је поход на Персију и њеног поглавара Хозроја II, повративши тиме изгубљене територије. Тада је враћен и Часни Крст из персијског града Ктесифон у Јерусалим, а који је у Персију однет 614. године. О томе видети детаљније: Борис Фајфрић, *Опјелеги из њрошлости Цркве* (Шид: Културно образовни центар, 2018), 171–190.

ну императора су се смењивала три цара: Филипик Вардан (711–713), Анастасије II (713–715) и Теодосије III (715–717). Када је Лав преузео власт 717. године, проблеми с Аварима и Арабљанима су и даље били активни, са чиме се он између осталог морао суочити.¹⁰ Исте године су Арабљани опсели Константинопољ, при чему ће ова опсада потрајати готово годину дана и бити веома мучна, како за становнике Цариграда, тако и за оне који су опседали град. Византинци ће успети да одбране престоницу и да уједно врате изгубљене територије. Цар Лав је тада могао у миру да реши унутрашње проблеме.¹¹

Иако је у историји Цркве Лав представљен као фанатични иконоборац, он није започео прогон иконофила одмах по доласку на власт. Требало је да прође десет година да би преузео прве кораке против икона. Доношење таквих одлука ће умногоме олакшати претходно спроведене правне реформе, а које су врло вероватно с намером раније остварене, како би предстојеће одредбе против иконопоштовања биле оправдане у складу са законским уређењем Империје.¹² Цар Лав се одлучио за дотичне потезе 726. године, током вулканске ерупције у близини два острва у Критском мору – Тера и Терасија, а коју је протумачио као вид Божије казне због икона.¹³ Сазвао је савет на коме је изнео своје намере, добивши велику подршку појединих свештеника, док се цариградски патријарх Герман I (715–730) томе успротивио. Иако је био против, није се активно укључио у дебату на ту тему.

Цар није одмах почео са применом драстичних мера против икона, него се све у почетку свело на пропаганду. Када је видео да то даје слабе резултате, наредио је да се уклони Христова икона – Халкопратија,¹⁴ која се налазила изнад Бронзане капије код царског двора. Иконоборачка политика је све више узимала маха и доводила до поделе унутар Цркве. Западна Црква се, на челу са папом Григоријем III

¹⁰ Brubaker and Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era*, 70–72.

¹¹ Острогорски, *Историја Византије*, 165–166; Brubaker and Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era*, 73–79.

¹² Острогорски, *Историја Византије*, 167–168.

¹³ Ерупција се десила током летњег периода, када је из морске дубине почела да избија огромна димна пара. Ваздух је временом бивао све гушћи, да би потом избила ватра, те на површину мора избацила масу камења, која су се формирала у облику острва, због чега су названа Света острва. Море је било прекривено великом количином камења, док је вода била веома врућа (Nikephoros, *Short History*, trans. Cyril Mango (Washington: Dumbarton Oaks, 1990), 129).

¹⁴ Брубакер и Халдон тврде да ова икона највероватније није ни била постављена, те да је то само плод агитације ради промоције икона. Они то закључују на основу ранијих извора, у којима нема помена о Христовој икони, нити се помиње у одлукама Седмог Васељенског сабора, него тек у каснијим писаним изворима. На основу тога, закључују да је та икона била постављена после царице Ирине, а никако пре њене владавине (Brubaker and Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era*, 128–135).

(731–741),¹⁵ супротставила политици цара Лава и дала подршку иконопоштовању, што ће касније довести до све већег размимоилажења између Истока и Запада, што ће рећи Рима и Цариграда. Осим тога, дошло је и до побуне у Грчкој и на Кикладским острвима, али су исте биле угушене. Увидевши да његова умерена иконоборачка политика не доноси резултате, одлучио је да прибегне ригорознијим мерама. Године 730. је издат едикт против икона, који је одбио да потпише патријарх Герман па је због тога и свргнут, да би на његово место био постављен бивши синђел Анастасије (730–753), који се ради титуле и привилегија повиновао царским одредбама. Герман се повукао на своје имање Платанион и тамо се упокојио у његовим 90–им годинама.¹⁶

Иако је покренуо кампању против икона, цар Лав није доживео да види своју победу, јер је умро 741. године, па га је наследио његов син Константин V Копроним¹⁷ (741–775). Он је наставио да спроводи иконоборачку политику свога оца, показавши се суровијим од њега. На почетку своје владавине није одмах спровео мере, због побуне његовог зета Артавасда, који је успео да уђе у Константинопољ, прогласивши се за цара и заштитника икона. Занимљиво је да га је тадашњи патријарх Анастасије крунисао за цара као иконофила, то јест исти онај који је дошао на патријаршијски престо управо због подршке иконоборству. Радост Артавасда и иконофила трајала је веома кратко, јер је Константин победио свога зета и ослепео га, тиме повративши своју власт. Патријарх Анастасије је био кажњен због промене стране, али је и даље остао на патријаршијском трону.¹⁸

По утврђивању власти, Копроним је могао да се посвети својој иконоборачкој политици. По смрти патријарха Анастасија 753. године, наследио га је Константин II (754–766). Године 754. сазван је сабор у Јерији, такозвани иконоборачки, на којем нису присуствовали представници Цркве Рима, Александрије, Антиохије и Јеруса-

¹⁵ Пореклом Сиријац, овај папа је био један од последњих римских епископа чији избор је потврдио ромејски цар, залагањем егзарха у Равени. Био је умешан у заверу против лангобардског краља Лиутпранда, због чега је краљ опсео Рим. Папа се за помоћ обратио команданту Карлу Мартелу. О томе видети подробније: Petar S. Leposavić, *Papstvo* (Beograd: IGAM, 2005), 121–122.

¹⁶ Болотов, *Историја Цркве у периоду Васељенских сабора*, 430–434; Карташов, *Васељенски сабори II*, 201–205; Острогорски, *Историја Византије*, 170–172; Brubaker and Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era*, 79–80.

¹⁷ Име настало као погрдно, како би био оцрњен у историји. У преводу значи *балеја*, *ђубре*, *Гносџезни* или *Балејовић*. О томе видети детаљније: Карташов, *Васељенски сабори II*, 210–211.

¹⁸ Острогорски, *Историја Византије*, 173–174; Brubaker and Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era*, 156–158.

лима.¹⁹ На сабору је констатовано да је присутно 338 епископа, док је иконопоштовање дефинисано као идолопоклонство и богохулно, а које је ушло у Цркву посредством ђавола, те да је противно одлукама шест Васељенских сабора. Нарочито се расправљало о иконописању Христа, истичући да исто пропагира монофизитство и несторијанство на следећи начин: „Дакле, свако ко изобрази Христов лик, слика Његову Божанску природу – која не треба да буде представљена, и сједињује је са Његовом Човечанском природом (како су то чинили монофизити), или пак, сликају тело Христово као да није било обожено, као да је раздвојено, и као једну различиту личност, као што то чине несторијанци”.²⁰ За учеснике сабора су хлеб и вино на Тајној вечери, односно Тело и Крв Христова на божанственој Евхаристији једино истинско изображење Христове човечанске природе. Такође су одбацили и иконописање светитеља, истичући да то подстиче паганизам, због чега су осудили поштовање икона као противно Светом Писму и Светим оцима, као и да свако противљење одлукама сабора треба да буде анатемисано.²¹

Сабор у Јерији ће постати окосница у спровођењу радикалних мера против икона и њихових поштовалаца. Иконе су почеле да се уклањају из храмова и да буду уништаване. Иконоборци су се чак и према моштима односили крајње екстремно, иако оне нису биле предмет дискусије на сабору. Највећи и доминантнији противници политике Константина Копронима били су монаси, због чега су многи пострадали, протерани и избегли. Као њихов вођа се тада истакао монах по имену Стефан, који је мученички скончао овоземаљски живот.²²

Константин V је изненада умро током похода против Бугара 755. године, услед чега је његова ригорозна политика против иконопоштовања тренутно била заустављена.²³ Наследио га је његов син Лав IV (775–780), који је формално наставио иконоборачку полити-

¹⁹ Болотов, *Историја Цркве у периоду Васељенских сабора*, 435–436.

²⁰ „Одлука јеретичког сабора у Јерији 754. године”, у *Васељенски сабори – Петти, Шести и Седми: одабрана докуменџа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014), 318–320.

²¹ „Одлука јеретичког сабора у Јерији”, 321–322.

²² Стефан Млађи је био монах који се супротставио иконоборачкој политици, због чега је био ухапшен и стављен у једну малу ћелију на планини прозваној *Брдо Светиој Аксенији*. Оптужили су га да је у народу усађивао мржњу према свету, породици и заједници, као и да их је наговарао на избегавање суда и пропагирао монашки живот. То је био разлог да буде бачен у тамницу, да би га потом извели из ње, везали му ноге и тако га спровели по улицама Константинопоља, где су га тукли и каменовали, да би сав изломљен у мукама уснуо у Господу. Потом су његово тело бацили у такозвану Пелагијеву гробницу, где су сахрањивани пагани или погубљени затвореници (Nikrhoros, *Short History*, 155).

²³ Карташов, *Васељенски сабори II*, 220–226.

ку свог оца. Оженио се хазарском принцезом Ирином, да би после пет година владавине умро и на његово место дошао његов син Константин VI (780–797). Пошто је имао само десет година, није могао самостално да влада, па је регенство преузела његова мајка Ирина. Њеним доласком се мења однос према иконама, с циљем да се њихово поштовање обнови. Да би у томе успела, била јој је неопходна подршка патријарха.²⁴

2. Живот Тарасија до избора за патријарха

О животу патријарха Тарасија се зна веома мало. Он изненада долази у центар пажње по његовом избору за патријарха, без икаквог нарочитог осврта на његов ранији живот. Непознато је да ли је његова породица била поштовалац икона или је била против њих, али се сигурно зна да у то време нису могли бити неутрални, поготово када је у питању напредовање у јавној служби. За Тарасија се такође не зна ни у време којег цара је радио као царски чиновник.²⁵ Делимичне податке о његовом раном животу даје нам ђакон Игњатије,²⁶ писац његовог живота, с тим да на почетку списа признаје да поседује веома мало података о његовом детињству.²⁷ Поједини хроничари (Игњатије и Теофан) се слажу да се као духовни пастир придржавао учења Светих Отаца, што потврђује и Свети Теодор Студит.²⁸

Када ђакон Игњатије описује Тарасијево детињство, он заправо пише хвалоспеве о његовим родитељима. Описује их као поштене, паметне, верне и одговорне људе који су радили у царској служби. Његовог оца, Георгија, описује као поштеног судију, који је пресуде

²⁴ Острогорски, *Историја Византије*, 182–184.

²⁵ *Васељенски сабори – Петти, Шести и Седми: одабрана докуменџа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију 2014), 330.

²⁶ Игњатије је био бивши иконоборац, касније ђакон храма Свете Софије, потоњи митрополит Никеје и Патријарх цариградски (846–858; 867–877). Он је био једини који је писао о животу Тарасија, с тим да се слабије посветио његовом детињству и каснијем узрасту, а више периоду његовог патријарховања. О овоме видети детаљније: Vladimir A. Baranov, "The Vita Tarasii as a Source for Reconstruction of the Iconoclastic Theology", у *Scrinium: Revue de patrologie, d'hagiographie critique et d'histoire ecclésiastique*, 2 (2017), 89–97.

²⁷ Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, trans. Stephanos Efthymiadis (London – New York: Routledge, 2016), 171.

²⁸ Преподобни Теодор Студит, *Монашка йравила*, прев. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2017), 73.

доносио сталожено и правично. Наводи пример неких жена, оптужених за демонске радње – убијање новорођенчади – које је Тарасијев отац саслушао и испитао, да би их потом ослободио оптужби као неосноване и део незнабожачког сујеверја. Вест о његовој пресуди дошла је до једног владара, чије име се не наводи, позвавши Георгија на саслушање. Игњатије га овде описује као храброг човека, који је, поред понижења које је доживео од неименованог владара, са смиреношћу објаснио разлог такве његове одлуке, због чега је и био ослобођен.²⁹

Када је реч о Тарасијевој мајци Евкратији,³⁰ Игњатије у њеном описивању користи исте методе као код његовог оца, с тим да њој приписује заслуге што је своје сину усадила веру у Бога и врлински живот, те да га је подучила да се клони лоших дела и да свој световни посао врши одговорно и савесно.³¹

Игњатије завршава опис Тарасијевих родитеља са његовом мајком, да би потом прешао на његово житије. Оно што је изложио о његовом животу до избора за патријарха, јесте да је радио као први царски тајни секретар, да се на том месту научио световним пословима и приликама с којима се морао знати изборити, што му је помогло у будућности.³² Он том приликом не прилаже било какве податке о Тарасијевом деловању током владавине царава Лава Исавријанца и Константина Копронима, па можемо претпоставити да је у том периоду несметано радио у царској служби, те да је, како то примећује Шмеман: „... направио под Копронимом блиставу државничку каријеру”.³³ Овим се окончава опис његовог живота пре избора за патријарха, да би се прешло управо на тај период и догађаје који су томе претходили.

3. Избор за патријарха

Доласком на власт Ирине као регента, интезивно је почео да се мења однос према иконама. У то време је цариградски патријарх био Павле IV (780–784), који није био иконоборачки настројен, али је у погледу тога био компромисног става. Но ипак, како примећује Карташов, јавност га није желела на челу Цариградске патријаршије због његове компромисне природе, нити је он више желео да остане

²⁹ Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 172–173.

³⁰ Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 172.

³¹ *Исџо*, 173.

³² *Исџо*.

³³ Шмеман, *Исџоријски поглед*, 248.

на патријаршијском трону, управо због тога што је био неми посматрач описних догађаја.³⁴

Према Игњатију и Теофану, Павле је поштовао иконе, али је у томе био усамљен и није био у могућности да стане у њихову одбрану, што га је прогањало. Потом се разболео, што је допринело да донесе одлуку о тајном повлачењу са патријаршијског трона, те да се настани у манастиру Флор. Убрзо ће га посетити цар Константин с царицом Ирином, информишући се о разлозима такве његове одлуке. Он је одговорио да је разлог лоше стање у Цркви, али и да је неопходно да се одржи Васељенски сабор како би то стање било исцељено.³⁵ Међутим, постоје извесна неслагања код Игњатија и Теофана око избора његовог наследника. Игњатије тврди да је Ирина тражила од Павла препоруку за његову замену, после чега је он одговорио да то треба да буде Тарасије.³⁶ Теофан то не спомиње, него само да га је Сенат или народ изабрао,³⁷ што потврђује и сам Тарасије.³⁸

Вест о одлуци Сената везано за његов избор за патријарха, веома је изненадила самог Тарасија. С обзиром на то да је радио у државној служби, те да није имао искуства у погледу свештеничког позива, у први мах није желео прихватити поменути избор. Но ипак, после убеђивања је прихватио избор, али само под условом да буде одржан сабор на којем би се решило питање иконопоштовања, што је Сенат и прихватио.³⁹ Да су га заиста једва наговорили на прихватање одлуке о његовом избору, признали су Ирина и Константин епископима на сабору у Никеји 787. године: „Али он ни на који начин није хтео и није прихватао сагласност на такву одлуку. Када смо га молили, зашто он неће да се сагласи са таквим избором, он је у својем одговору изнео у почетку изговор да је бремене свештенства изнад његових моћи. Ми смо схватили да је то само изговор за одбијање, и нисмо одустајали од тога

³⁴ Карташов, *Васељенски сабори II*, 233.

³⁵ Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 174; Cyril Mango and Roger Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor* (Oxford: Clarendon Press 1997), 631.

³⁶ Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 175.

³⁷ Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 632.

³⁸ „Апологија новоизабраног Тарасија цариградског патријарха (783)”, у *Васељенски сабори – Пећи, Шести и Седми: одабрана докуменџа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију 2014), 323; „Посланица патријарха Тарасија источним патријарсима у Антиохију, Александрију и Јерусалим”, у *Васељенски сабори – Пећи, Шести и Седми: одабрана докуменџа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014), 332.

³⁹ „Апологија новоизабраног Тарасија цариградског патријарха (783)”, 323; „Посланица патријарха Тарасија источним патријарсима у Антиохију, Александрију и Јерусалим”, 332; Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 177; Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 632–633.

мужа и наставили смо да га убеђујемо да прихвати свештени чин”.⁴⁰ Постојао је и противкандидат, Сава из манастира Студиона, али он није добио подршку, пошто је био критички настројен према Тарасију, тврдећи да је његово постављење неканонско.⁴¹ Упркос томе, нови патријарх је постављен 25. децембра 784. године.⁴²

Један од разлога поводом чега се Тарасије колебао око прихватања избора, тицао се чињенице да је потицао из редова лаика, а не свештенства. Он неколико пута признаје да је за њега веома незгодно што је као световњак изабран на тако високо духовну службу,⁴³ јер је упознат само са световним пословима: „Како ћу ја, обраћајући се свету и припадајући броју лаика, бавећи се при царској служби, тако не размишљајући и несмотрено могу ступити на висину свештенства. То ће бити страшна одлука за моју понизност и дрзак покушај”.⁴⁴

Дакле, Тарасије је био свестан да би његов избор могао да изазове негодовање код појединих епископа, те на почетку своје *Аѿолоѿије* наговештава недостојност избора. Он с тим упознаје и папу Адријана (772–795)⁴⁵, путем писама које је послао у Рим преко цариградског презвитера Лава,⁴⁶ вероватно сумњајући да би управо он могао да му замери на избору. На исти начин је о избору обавестио и источне патријархе у Александрији, Антиохији и Јерусалиму⁴⁷, али они у томе нису видели никакву сметњу.⁴⁸

Тарасијева бојазан у вези са примедбама поводом његовог избора била је оправдана. Наиме, папа Адријан је у писму царици Ирени и цару Константину исказао протест што је Тарасије постављен из редова лаика за патријарха и што уједно ради у државној служби. Као

⁴⁰ „Цар Константин и царица Ирина најсветијим епископима сабраним на сабору у Nikeји (787)”, у *Васељенски сабори – Пеѿи, Шесѿи и Седми: одабрана докуменѿа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију 2014), 371.

⁴¹ Brubaker and Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era*, 264.

⁴² Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 634.

⁴³ „Посланица патријарха Тарасија источним патријарсима у Антиохију, Александрију и Јерусалим”, 332; Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 632.

⁴⁴ „Апологија новоизабраног Тарасија цариградског патријарха (783)”, 323.

⁴⁵ Папа Адријан се све више удаљавао од доминације ромејских царева над западним земљама, истичући значај римског епископа, односно папе као поглавара. Исто тако, он је престао да у документима датује време од владавине источних царева, већ почиње да то чини од времена понтификата римских папа, при чему је и новац био кован са ликом папе (Leposavić, *Papstvo*, 131–132).

⁴⁶ „Посланица папе Адријана патријарху Тарасију”, 365.

⁴⁷ „Посланица патријарха Тарасија источним патријарсима у Антиохију, Александрију и Јерусалим”, 332.

⁴⁸ „Посланица источних патријараха патријарху Тарасију”, у *Васељенски сабори – Пеѿи, Шесѿи и Седми: одабрана докуменѿа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију 2014), 337.

проблем наводи то што он, будући световњак, треба да буде подучаван у вери, а не да подучава.⁴⁹ Папа је на овоме месту вероватно имао на уму 64. канон Петошестог Васељенског сабора, у коме се апелује да лаици не уче, него да слушају оне који су добили ту благодат.⁵⁰ Иако је имао примедбе на његово постављење, он ипак прихвата Тарасијев избор за патријарха, наводећи као разлог то што признаје одлуке свих шест Васељенских сабора и што даје подршку поштовању икона.⁵¹ Све то наводи и истиче у свом писму и самом Тарасију.⁵²

Следствено, једини црквени великодостојник који се супротставио његовом именовану, био је римски папа. Међутим, он није само имао примедбу на такав избор, него и на епитет *Васељенски* који се придодавало цариградском патријарху.⁵³ Заправо, папа није упутио критику лично Тарасију, већ царици Ирени и цару Константину. Он пише да не зна да ли додавање те титуле долази из незнања или под утицајем јеретика и расколника. Такође је тврдио да титула припада римском епископу и да је Рим глава свих Цркава. Уколико Тарасије заиста себе сматра *Васељенским*, онда је он, према папи, одступник и јеретик. Поменути папа је исто тако молио да се врате делови црквене области под јурисдикцију Рима, одузете и припојене Цариграду у време царева иконобораца, мислећи на Јужну Италију и Илирик.⁵⁴

Иако је папа Адријан упутио поменуте примедбе новоизабраном цариградском првојерарху, лично или посредно, он истовремено није доводио у питање његов избор за патријарха. За папу је било најбитније да буде одржан сабор на коме би се ставила тачка на иконоборство, не би ли се у Цркву вратио мир. Но ипак, папа истиче своје првенство и ставља до знања да од те идеје неће одустати. Тарасије одаје признање папи као једнаком, али и за његову доследност учењу

⁴⁹ „Посланица папе Адријана цару Константину и царици Ирени”, у *Васељенски сабори – Пећи, Шести и Седми: одабрана докуменџа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију 2014), 360.

⁵⁰ *Свешћени канони Цркве*, прир. Атанасије Јевтић (Београд: Братство Светог Симеона Мироточивог, 2005), 176.

⁵¹ „Посланица папе Адријана цару Константину и царици Ирени”, 361.

⁵² „Посланица папе Адријана патријарху Тарасију”, у *Васељенски сабори – Пећи, Шести и Седми: одабрана докуменџа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију 2014), 365.

⁵³ Проблем у вези са епитетом *Васељенски* није настао у време Тарасија и Адријана, него је био старијег порекла. Први папа који је упутио протест због употребе епитета *Васељенски* био је папа Пелагије II (579–590), упутивши такве критике патријарху цариградском Јовану IV Поснику (582–595). Исто ће учинити и папа Григорије Велики (590–604). О томе видети подробније: Успенски, *Историја Византијској царствиа од 6. до 9. века*, 507–509.

⁵⁴ „Посланица папе Адријана патријарху Тарасију”, 359–360.

Светих Отаца,⁵⁵ па га уједно и моли да га поучи њиховом науком.⁵⁶ О првенству које он захтева од њега нема никаквог говора, мада Тарасије наговештава да је Први и велики Архијереј Исус Христос,⁵⁷ вероватно алудирајући на то да се нико сем Сина Божијег не може назвати Главом Цркве. Оно у чему се једногласно слажу јесте да је неопходно да се одржи Васељенски сабор.

4. Сазивање Седмог Васељенског сабора

Доласком на патријаршијски трон, новог патријарха је чекало мноштво обавеза, нарочито у погледу организације сабора. Ипак, првенствено је било неопходно да своје свештенике доведе у ред, пошто је међу њима владала раскош. Због тога их је све позвао да се одрекну онога у чему су до сада уживали, као што је куповина скупоцених украса од злата и свиле, поручујући им да живе скромно. Да би их томе приволео, Тарасије се својим скромним животом истицао као пример, старајући се за гладне и сиромашне, делећи храну и одећу, те изградивши нарочиту грађевину за њихов боравак.⁵⁸

Сазивање сабора је био један од захтевних задатака и веома комплексан. Оно што је отежавало мирну организацију истога биле су присталице царева иконобораца, међу којима су били и војници. Управо због тога ће се Тарасије и обратити генералном корпусу армија, позвавши их да прихвате иконе, што су они одбили.⁵⁹ Власт се на ово није обазирала, што ће се касније показати погубним.

Упркос томе што је генерални корпус одбио да прихвати иконопоштовање, патријарх Тарасије није одустајао од сазивања сабора, па је тим поводом послао писма свим црквеним поглаварима. Папа Адријан је прихватио позив и у Константинопољ послао своје представнике – презвитера Петра, свештеника Римске Цркве и игумана Петра, из грчког манастира Светог Саве у Риму.⁶⁰ Писма су примили

⁵⁵ „Писмо цариградског патријарха Тарасија римском патријарху (папи) Адријану”, у *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију 2014), 325.

⁵⁶ „Друга посланица патријарха Тарасија папи Адријану”, у *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију 2014), 329.

⁵⁷ „Друга посланица патријарха Тарасија папи Адријану”, 328.

⁵⁸ Ignatius the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 179–181.

⁵⁹ *Исџо*, 177.

⁶⁰ „Посланица папе Адријана патријарху Тарасију”, 368; Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 634.

и источни патријарси – Илија у Јерусалиму, Теодорит у Антиохији и Политијан у Александрији.⁶¹ Они су, наравно, без поговора и премишљања прихватили позив, с тим да нису могли лично да присуствују због тешког стања под владавином Арабљана. Да је ситуација заиста била деликатна, показује и то што су два изасланика из Константинопоља морали да се скривају, како не би били откривени.⁶² Они су се у тајности састали са представницима источних Цркава и предали им поменуто писмо. Све време њиховог боравка су морали да се скривају и да буду веома обазриви, како их *непријатељи Крста* не би разоткрили и убили. Као представници источних патријараха присутни су били два монаха – Јован и Тома.⁶³

Сви поменути представници су напослетку допутовали у Константинопољ, тако да је заседање сабора могло започети. Било је планирано да се са радом започне 7. августа 785. године у Храму Светих Апостола. Царица Ирина и њен син Константин су, такође, присуствовали отварању сабора, с тим да су се налазили на галерији. У том тренутку се обистинила бојазан патријарха Тарасија, коју је желео да предупреди пре саборовања. У храм су ушли епископи иконоборци са присталицама и војницима, који су исукали мачеве и запретили да ће све присутне побити. Царица је преко својих људи покушала да без силе смири масу, не желећи да још више интензивира немире, али иконоборци су одбили да се повуку. Како би био осигуран каква-такав мир, епископи су се повукли из храма и тиме је сабор био пре-

⁶¹ Карташов, *Васеленски сабори II*, 239.

⁶² Непознато је место доласка цариградских изасланика. Карташов верује да је реч о Палестини или Египту. Карташов, *Васеленски сабори II*, 239.

⁶³ „Посланица источних патријараха патријарху Тарасију”, 337–341. Јован је био делегат у име Антиохијске патријаршије, док је Тома представљао Александријску патријаршију. Он ће касније постати архиепископ Солуна (Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 634). У посланици источних патријараха се не наводи јерусалимски делегат, нити се спомиње код Теофана. Једино Игњатије наводи да је из Јерусалима био послат представник ὁ ἀρχιεπίσκοπος Илија, вероватно мислећи на патријарха Илију II (770–797), с тим да Свети град назива Елијом – Aelia, односно именом које му је наденуо римски цар Хадријан после гушења устанка Бар Кохбе 132–135. године (Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 183). Побуна је настала као излив економског незадовољства и крвавог гушења претходне јеврејске буне 66–70. године. Оно што је изазвало оружани сукоб била је намера цара Хадријана да у Јерусалиму изгради грчко–римски град под називом Aelia Capitolina, као и светилиште богу Јупитеру на рушевинама Соломоновог или Иродовог храма. Вођа побуњеника је био Бар Кохба, који се прогласио за Месију. Иако су у почетку низали војне успехе, побуна је крваво угушена. Цар Хадријан је успео да спроведе свој првобитни план и да од јеврејског града Јерусалима сагради грчко–римски Aelia Capitolina и храм богу Јупитеру, док су сви Јевреји, укључујући и јудеохришћани, протерани из града. О томе видети детаљније: Anto Popović, *Novozavjetno vrijeme* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2007), 129–141.

кинут. Иконоборци су се радовали и викали да су извојевали победу, док је, према Игњатију, Тарасије остао у храму и служио Литургију.⁶⁴

Побуна коју су изазвали иконоборци само је помогла Ирени да стекне потпунији увид у стање које је владало у царству. Бивајући дубоко свесна да би иконоборци и даље могли да буду проблем за царство и сам рад сабора, она је одлучила да све трупе које су биле против икона пошаље у Малу Азију, заједно са њиховим породицама, а да на њихово место постави иконофиле из Тракије и тако обезбеди мир. Благодаревши таквом њеном поступку сабор је могао поново бити организован, с тим да је овога пута место његовог одржавања премештено у Никеју. Седми васељенски сабор је одржан 787. године, на којем је присуствовало око 350 епископа, чиме је коначно задат ударац иконоборству и извојевана победа иконопоштовања.⁶⁵ Непосредно пре почетка саборовања, десило се помрачење Сунца. Но ипак, Сабор је првих дана одржан у Никеји, да би његов рад потом био настављен у Константинопољу. За јеретике су проглашени и осуђени патријарси Анастасије, Константин и Никита, као и њихове присталице.⁶⁶

На Сабору се полемисало и о судбини клирика који су пали у јерес, тако да је та тема засенила остале. Заправо, расправљало се о њи-

⁶⁴ Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 182; Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 635.

⁶⁵ На Сабору су донете одлуке везане за Свете иконе, сходно којима оне постају део богослужбеног простора и времена и благодаревши којима се објашњава њихово долично поштовање, док се истовремено осуђују они који их одбацују. О томе видети детаљније: „Одлука Светог и Великог сабора васељенског – другога у Никеји”, у *Васељенски сабори – Пећи, Шести и Седми: одабрана докуменћа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014), 381–384; „Орос вере Седмог васељенског сабора у Никеји”, у *Васељенски сабори – Пећи, Шести и Седми: одабрана докуменћа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију 2014), 385–387. Такође, донети су и канони који се у већини случајева тичу свештенства. Тако се подвлачи да владари не могу постављати епископе, опомињу се свештеници на своје понашање, осуђује се симонија, и тако даље. Већ је било речи да Игњатије описује Тарасија као великог борца против свих ових зала, која су обузела тадашње свештенике. Врло је вероватно да је све наведене аномалије Тарасије видео још док је обављао службу секретара на двору, током периода иконоборства, када је власт свргавала епископе и постављала своје људе, или када су неки за новац плаћали промену мишљења и слично. Поврх свега, Тарасије је овим канонима желео да томе и званично стане на пут. О томе видети опширније: „Канони Седмог васељенског сабора”, у *Васељенски сабори – Пећи, Шести и Седми: одабрана докуменћа*, уред. Радомир Поповић (Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014), 389–397.

⁶⁶ Острогорски, *Историја Византије*, 184–185; Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 183–184; Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 635–637.

ховој даљој будућности и питању њиховог свештеничког звања. Сабор је умногоме био подељен поводом ове теме, при чему је велики број учесника, углавном монаха, захтевао да таквима треба одузети свештеничке чинове и екскомуницирати их. Међутим, такви клирици су ипак били спасени захваљујући Тарасију, под условом да принесу искрено покајање и прихвате иконопоштовање, па чак и они са најтежим преступом, изузев оних који су учествовали у прогонима, мучењима и могућим погубљењима.⁶⁷

5. Тарасије између Ирине и Константина

После успешног завршетка сабора, постојала је нада да ће напоскон наступити мир у царству и Цркви. Међутим, реалност је била другачија. У међувремену су избили сукоби између мајке и сина – Ирине и Константина VI – зарад доминације у владању. Патријарх Тарасије се налазио између две ватре и само је немо могао посматрати ова превирања.

Царица Ирина, желећи да обезбеди спољашњи мир, постигла је договор са франачким владаром Карлом Великим, да се његова ћерку Ротруда уда за цара Константина. Тиме би био склопљен савез са западним владаром и на миру би се могао решити проблем са Сараценима и Словенима. У почетку је све ишло по плану, јер се Константин често дописивао са Ротрудом ради бољег упознавања. Све то се дешавало непосредно пре одржавања Седмог Васељенског сабора 787. године. Међутим, после завршетка сабора, када је Ирина заправо схватила да је преко сабора и папе склопила савез са Западом, изненада је променила мишљење.⁶⁸ Пре него што ће ћерка Карла Великог доћи у Константинопољ, Ирина је прекршила савез и свог сина оженила за јерменску даму Марију из Амнија. Константину се мајчина одлука није допала и веома га је узнемирила. Но ипак, повиновао

⁶⁷ Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 184. На Седмом Васељенском сабору су по први пут учествовали и монаси с правом гласа. Такво право им је дато пошто су највише страдали током иконоборства. Међутим, они су били изразито зилотски настројени према иконоборцима, захтевајући да буду строго кажњени. Зато је Сабор био подељен у две струје: строжију на челу са монасима, под вођством игумана Саве из манастира Студион и игумана Платона, из манастира Сакудион; и другу, умеренију струју коју је предводио сам Тарасије. Током интензивне расправе обе стране су се позивале на Свете оце, историју Цркве, па чак и археологију. Али, Тарасије није попустио пред притисцима монаха, тако да је на крају победила његова струја. О томе видети детаљније: Болотов, *Историја Цркве у периоду Васељенских сабора*, 458–466; Карташов, *Васељенски сабори II*, 244–250.

⁶⁸ Карташов, *Васељенски сабори II*, 255–356.

се одлучи мајке и оженио Марију. Управо ће овај догађај бити кап која ће прелити чашу, јер ће он увидети да, иако цар, нема апсолутно никакву моћ, него исту држи његова мајка.

Када је напунио 20 година, Константин је предузео прве кораке против своје мајке. Ухапсио је евнуха Ставракија, главног саветника Ирине и протерао га на Сицилију. У међувремену ће се десити јак земљотрес у граду, због чега су се Ирина и Константин склонили изван Цариграда. Ставракије је увидео прилику да се врати на стари положај, па је царицу успео наговорити на контраудар. Она је наредила да се похapse сви људи њеног сина, те да он буде бичеван и затворен на неколико дана. Такође, она је затражила од војске подршку, који су јој и обећали, али само један њен део. Оно што је она захтевала је да искључиво њено име као царице буде уписано на документима, без помена њеног сина, што се до тада и практиковало. Због тога се један део армије из јерменске теме побунио 790. године, захтевајући да то буде Константин. Њима ће се придружити тема из Атрое, што је Ирину уплашило, па је напослетку допустила да њен син буде пуштен на слободу. Цар Константин ће потом преузети власт и наредити да се Ставракије поново ухапси, бичује и протера у јерменску тему. Такође је наредио да се протерају још неки евнуси који су били у служби његове мајке, као и да Ирина живи у палати Елевтерија, окружена стражарима. Поврх свега, дотичних дана ће избити пожар у граду, захвативши и патријаршијску палату, али без већих последица.⁶⁹

Надаље, Константин је био свестан да атмосфера која је владала између њега и његове мајке није била добра, па је одлучио да 15. јануара 791. године ослободи Ирину, како би поново заједно владали. Овакав потез је напослетку проузроковао побуну теме јерменске, с тим да је овога пута буна била уперена како против цара, тако и против царице. Побуњеници су за новог цара желели да поставе Никифора, сина Константина Копронима и стрица владајућег цара, али је побуна угушена, а вође свирепо кажњене. Никифор је био ослепљен, док су неким који су помогли побуну, као што је то био његов брат Христофор, одсечени језици.⁷⁰

Привремени мир ће нарушити Константинова одлука да се поново ожени, наљутивши тиме његову мајку и тако поново покренувши проблеме у царству и Цркви. Наиме, цар Константин је отпустио своју супругу Марију 794. године и наговорио је да се замонаши, док је за нову жену узео дворску даму Теодоту. Током месеца августа исте

⁶⁹ Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 637–641.

⁷⁰ *Исџо*, 642–643.

године он је прогласио своју нову супругу за августу и крунисао је, што је препознато као противзаконито. У овај скандал је непосредно био умешан и патријарх Тарасије. Према Теофану, патријарх је благословио да се брак склопи, с тим да их он лично није венчао, него игуман Јосиф из манастира Катар.⁷¹

С друге стране, Игњатије даје сасвим другачији приказ ових догађаја. Као разлог овакве цареве одлуке, Игњатије наводи да је Марија намеравала да отрује цара и да је Константин тај разлог користио као аргумент за патријархов благослов за склапање новог брака. Међутим, Тарасије није посустајао и одбио је да благослови брак са Теодотом. Цар је био веома љут због тога, те је чинио све како би сломио патријарха. Вршио је притисак на њега, али је патријарх остао доследан својој одлуци, да су чак и његови свештеници одбили да венчају цара. Патријарх је саветовао цара да одустане од своје намере, али га овај није послушао и оженио се Теодотом. Ипак, Константин није могао да преболи понижење које је доживео од Тарасија, па му се светио тако што је поставио стражаре да га прате, а патријархове људе кажњавао бичевањем и изгнанством.⁷²

Следствено, узимајући у обзир два опречна сведочанства, неопходно је у мери могућег изложити одговарајуће објашњење претходно поменутог. Треба пре свега истаћи да су Игњатије и Теофан у погледу описа наведених догађаја умногоме идентични, сем у неким детаљима везаним за Тарасија. Штавише, чак и поводом догађаја везаних за венчање, постоје сличности у сведочанствима наведених хроничара. Истини за вољу, Игњатије је тим поводом нескривено пристрасан, јер представља Тарасија у сасвим другом светлу. Првенствено га описује као неког ко је доследан својој одлуци, односно противљењу брака са Теодотом, упоређујући цара Константина са Иродом Антипом, а патријарха Тарасија са Светим Јованом Крститељем. Он такође пише да је Тарасије претрпео понижења, док су његови свештеници бичевани и протерани, због чега се патријарх тешко разболео.⁷³ Врло је могуће да је ово казивање заиста истинито. Хроничар Георгије Кедрин пише да је Тарасије одбио да благослови брак Константина с Теодотом, због чега је цар запретио патријарху да ће повратити иконоборство, што је патријарха уплашило и приморало да попусти пред притиском. Но ипак, Тарасије је остао при своме мишљењу да брак није законит и да је цар поступио неправедно.⁷⁴ Код Теофана смо пак,

⁷¹ *Исшо*, 645–647.

⁷² Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 188–193.

⁷³ Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 191–192.

⁷⁴ Georgius Cedrenus – Ioannis Scylitzae, *Historiarum Compendium* (Bonae: Weberi,

примера ради, видели да је Тарасије без притиска допустио брак, али да их није он венчао, него игуман Јосиф. Дакле, ако сумирамо претходно изложено, можемо закључити да се патријарх Тарасије заиста противио незаконитом браку, али да су га репресије и претње цара Константина приморале да попусти и допусти брак, с тим да није учествовао у самом чину.

Када је реч о потоњем писаном сведочанству Теофана, Тарасијева попустљивост је узроковала мањи раскол у Цркви. Наиме, игуман Платон из манастира Сакудиона, то јест исти онај који се противио опраштању епископима иконоборцима на Седмом Васељенском сабору, протествовао је због патријархове пасивности и прекинуо са њим црквено општење. Цар Константин је сазнао за његово противљење, па је наредио да се ухапси и затвори у дворску ћелију Светих Архангела, док је његове монахе протерао у Солун. Они су, упркос томе, добили подршку од Константинове мајке Ирине,⁷⁵ која је на тај начин показала да није одустала од својих ранијих жеља за доминацијом у Царству, те да је само чекала погодан тренутак за остварење исте.

Одговарајућа прилика за свргавање њеног сина једном за свагда, указала јој се 796. године, када је са сином боравила у бањи у Прусу. Током њиховог одмора, дошла је вест да је Теодота родила цару сина Лава. Због лепих вести, цар се вратио у Константинопољ, док је Ирина одмах искористила прилику и поново упослила евнуха Ставракија у вези са припремама за свргавање Константина. У марту 797. године, док је Константин био у походу против Арабљана, Ставракије је успео да придобије око 20.000 војника. Цар се са похода вратио поражен, несвестан да му мајка припрема свргнуће. У мају ће му се упокојити син Лав, што га је додатно дотукло, да би у јулу био свргнут и ослепљен, после чега убрзо и умире. Ирина је на тај начин успела себи да обезбеди потпуну власт. Убрзо по Константиновом ослепљењу, дошло је до помрачења Сунца које је трајало седамнаест дана, што су многи схватили као опомену због насилног збацивања цара.⁷⁶

Иако нико од хроничара не спомиње како се тада понашао Тарасије, за претпоставити је да је био неутралан, с обзиром на то да је већ био доживео претње, понижења и да су његови свештеници претрпели због њега тортуру. Стога, могао је само да се прилагоди новонасталом стању.

1839), 26.

⁷⁵ Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 646–647.

⁷⁶ Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 647–649.

6. Последњи дани патријарха Тарасија

Многобројна превирања и сукоби између Константина и Ирине, пресудно ће утицати на здравствено стање Тарасија. Игњатије пише да се тешко разболео, трпећи несносне болове, али да је и даље своје дужности савесно извршавао.⁷⁷ У том периоду ће га задесити нове невоље. Дана 31. октобра 802. године, логотет главне државне благајне Никифор подигао је побуну против Ирине. Пошто је окупио велики број присталица, истога дана је крунисан за цара у Храму Свете Софије од стране патријарха Тарасија. Ирина је била заробљена, да би потом била протерана на Принчевска острва, потом на острво Лезбос, где се и упокојила.⁷⁸ До побуне неће доћи из чистог мира, већ ће томе допринети пре свега многобројне Ирине одлуке које су биле веома рђаве. Интриге и сплетке од стране њених миљеника, као и вођење лоше спољне политике, допринеће окончању њене владавине.⁷⁹

Нови цар Никифор, одмах на почетку своје владавине, суочио се са побуном под вођством Бардана, патриција и стратега Анатолија, који је проглашен за цара од азијске теме. Међутим, он није био претерано одушевљен овом одлуком, али да не би противречио својим људима, прихватио ју је и упутио се у Константинопољ. Пошто није био лепо дочекан од становништва, обратио се цару Никифору за заштиту, добивши од њега и патријарха Тарасија гаранције да неће бити повређен, да би се потом повукао у манастир.⁸⁰

Децембра 803. године, патријарх Тарасије је крунисао Никифоровог сина Ставракија за августа. Такође, цар ће прекршити обећање дато Бардану да му неће наудити, тако што ће наредити да буде ослепљен. Ова вест је веома узнемирила Тарасија, заједно са Сенатом и народом. Сви ови немили догађаји су допринели да се Тарасијево здравствено стање погорша, што ће имати за последицу његово упокојење, 25. фебруара 805. године.⁸¹ Игњатије тим поводом пише да се патријарх, док је лежао у кревету, борио са духовним непријатељима, алудирајући на демоне, и затражио да се исповеди. Занимљиво је да Игњатије наглашава да су многи ову Тарасијеву жељу за исповешћу схватили као да је имао неки грех који је хтео да исповеди. Наравно, писац Житија ово одбацује и једноставно представља као нешто што

⁷⁷ Ignatios the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 200–201.

⁷⁸ Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 655–657.

⁷⁹ Острогорски, *Историја Византије*, 187–188.

⁸⁰ Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 657–658.

⁸¹ *Исхо*, 659–661.

је уобичајено у хришћанском животу.⁸² Нема сумње да је у праву, али такође не треба одбацити ни чињеницу да је патријарх Тарасије осећао одговорност за све што се дешавало током његовог патријарховања, нарочито током сукоба цара Константина и царице Ирине.

Опис Тарасијевог животописа, Игњатије завршава сведочанством о његовом уснућу, наглашавајући да је цео град туговао за њим. Потом описује његову сахрану, то јест да је сахрањен у своме манастиру код Босфора у цркви Свих мученика. Такође, желећи да га узвиси у очима верника, описује и чуда која су се десила након његовог упокојења.⁸³ Тарасије је уснућем у Господу напоскон задобио мир, док је његов наследник Никифор, осим патријаршијског престола, наследио и проблеме који су потресали Цркву и царство.⁸⁴

Закључак

Патријарх Тарасије је био веома сложена и за неке историчаре интригантна личност, живео је у периоду када су се морале доносити судбоносне одлуке за Цркву и Источно царство. Пореклом из реда мирјана и дошавши на место патријарха, Тарасије је био добро упознат с тадашњим политичким приликама у вези са иконоборством, које су уједно биле и црквеног карактера. Иако прикривени иконофил, био је свестан да је стање било веома тешко, те како би се исто могло исцелити било је неопходно је да се створе одговарајући услови за сазивање сабора. Доласком на власт царице Ирине, ти услови су успостављени. Имајући намеру да разреши проблем поводом борбе против иконопоштовања и обезбеди мир, за царицу је било од кључног значаја да буде изабран нови патријарх у лику Тарасија. Управо његов захтев за сазивањем Седмог Васељенског сабора, био је прело-

⁸² Ignatius the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*, 201.

⁸³ *Исџо*, 203–206.

⁸⁴ Против Никифоровог постављења су се побунили монаси из манастира Студион, Платон и Теодор, претећи расколом. Цар Никифор је имао намеру да их протера из града, али савети његових људи су га приморали да се предомисли. Да је остао доследан, продубио би побуну код монаха из манастира Студион, којих је било око седам стотина, што би само потврдило сумњу у његов избор за патријарха (Mango and Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 661). Узрок њиховог протеста читовао се у томе што је патријарх Никифор вратио Јосифа, који је венчао цара Константина VI са Теодотом, у свештенички чин. Теодор Студит, заједно са својим стрицем Платоном и осталим монасима, био је један од главних противника царевог брака, због чега је био прогнан у Солун. Такође, он се успротивио и одлуци патријарха Никифора да врати Јосифу свештенички чин, да би коначно био рашчињен 811. године, када је за цара дошао Михаило I Рангавис (811–813) (Радомир Поповић, „Преподобни Теодор Студит (759–826) – у контексту времена у којем је живео”, у: *Каленић* 5 (2016): 4).

ман у погледу формулисања и успостављања православног учења о иконопоштовању. Упркос томе што су неке његове одлуке биле упитне, он је дефинитивно био кључна личност која је допринела победи Православне Цркве над иконоборством.

* * *

Библиографија

Извори:

- „Апологија новоизабраног Тарасија цариградског патријарха (783)”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 323 – 324. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Друга посланица патријарха Тарасија папи Адријану”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 328–331. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Канони Седмог васељенског сабора”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 389–397. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Одлука јеретичког сабора у Јерији 754. године”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*, уредник Радомир Поповић, 318–322. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Одлука Светог и Великог сабора васељенског – другога у Никеји”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 381–384. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Орос вере Седмог васељенског сабора у Никеји”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић,

- 385–387. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Посланица источних патријараха патријарху Тарасију”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 337–341. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Посланица папе Адријана цару Константину и царици Ирини”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 349–362. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Посланица папе Адријана патријарху Тарасију”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 365–369. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Посланица патријарха Тарасија источним патријарсима у Антиохију, Александрију и Јерусалим”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 332–335. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- „Писмо цариградског патријарха Тарасија римском патријарху (папи) Адријану”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 325–327. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- Свешћени канони Цркве*, приредио Атанасије Јевтић. Београд: Братство Светог Симеона Мироточивог, 2005.
- Студит, Преподобни Теодор. *Монашка љравила*. Превео Радомир Поповић. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2017.
- „Цар Константин и царица Ирина најсветијим епископима сабраним на сабору у Никеји (787)”. У *Васељенски сабори – Петти, Шестти и Седми: одабрана докуменџа*. Уредник Радомир Поповић, 370–373. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- Cedrenus, Georgius –Scylitzae, Ioannis. *Historiarum Compendium*. Bonae: Weberi, 1839.
- Nikephoros. *Short History*. Tranlated by Cyril Mango. Washington: Dumbarton Oaks, 1990.

- The Chronicle of Theophanes Confessor*. Translated by Cyril Mango and Roger Scott. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- Ignatios, the Deacon, *The Life of the Patriarch Tarasios*. Translated by Stephanos Efthymiadis. London – New York: Routledge, 2016.

Литература:

- Болотов, Василије Васиљевич. *Историја Цркве у периоду Васељенских сабора. Историја догословске мисли*. Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке, 2006.
- Крсташов, Антон Владимирович. *Васељенски сабори II*. Београд: ФИДЕБ, 1995.
- Мајендорф, Јован. *Византијско наслеђе у Православној цркви*. Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке, 2006.
- Острогорски, Георгије. *Историја Византије*. Београд: Српска књижевна задруга, 1959.
- Поповић, Радомир, уред. *Васељенски сабори – Петти, Шести и Седми: одабрана докуменџа*. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију, 2014.
- Поповић, Радомир. „Преподобни Теодор Студит (759–826) – у контексту времена у којем је живео”. *Каленић* 5 (2016): 3–5.
- Успенски, Фјодор. *Историја Византијској царсџва од 6. до 9. века*. Београд: Zepfer Book World, 2000.
- Фајфрић, Борис. *Оледи из прошлости Цркве*. Шид: Културно образовни центар, 2018.
- Шмеман, Александар. *Историјски џуџ Православља*. Цетиње: Атос, 1994.
- Baranov, Vladimir A. “The Vita Tarasii as a Source for Reconstruction of the Iconoclastic Theology”. In *Scrinium: Revue de patrologie, d’hagiographie critique et d’histoire ecclésiastique* 2 (2017): 89–97.
- Brubaker, Leslie and Haldon, John. *Byzantium in the Iconoclast Era c. 680–850: a history*. Cambridge University Press, 2011.
- Leposavić, Petar S. *Papstvo*. Beograd: IGAM, 2005.
- Popović, Anto. *Novozavjetno vrijeme*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2007.

Примљено: 19. 9. 2023.
Одобрено: 3. 4. 2024.

The Very Reverend Presbyter Dr. Boris Fajfrić
Eparchy of Srem,
Šid

PATRIARCH OF
CONSTANTINOPLE
TARASIVS (784–806)
AS PROTECTOR
OF THE HOLY ICONS

Summary: Patriarch of Constantinople Tarasius ruled the Church in the period when icons won victory over iconoclasm. His election was decisive in convening the Seventh Ecumenical Council in 787. He witnessed the turmoil between Emperor Constantine VI and his mother Empress Irina, feeling certain consequences. Due to the conflict between mother and son, as well as the ousting of Empress Irina from the throne in 802 by Nicephorus, it affected the health of Patriarch Tarasius and then he died. The purpose of the work is to show his election as patriarch and his contribution in convening the Seventh Ecumenical Council, as well as the consequences he suffered during the political turmoil in the empire.

Key words: Tarasius, patriarch, Constantinople, empress Irina, iconoclasm, icons.